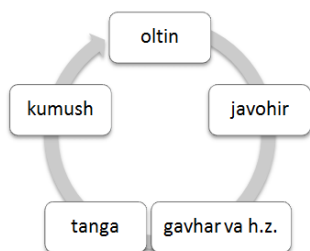

“Qissasi Rabg`uzi” asarida qo`llanilgan pul birliklarini ifodalovchi hisob so`zlar (3-chizma)

bog`liqdir. Ularning pragmatik xususiyatlarini nazarda tutadigan bo`lsak, bevosita nutqiy jarayonni kuza-tishimiz lozim.

Wikipedia onlayn ensiklopediyasida so`mga quyidagicha ta`rif beriladi:

1) Qadimgi atamalardan biri bo`lib, Firdavsiyning “Shohnoma” asarida “so`m” pul solingan qopcha (xalta) ma`nosida qo`llanilgan.

2) O`zbekiston Respublikasining pul birligi [13].

Demak, pul qiymatini ifodalovchi numerativlar sifatida “so`m” birligi avvaldan mavjud so`z hisoblanib, davrlar o`tishi bilan ma`no ko`chishi yuz berganligiga guvoh

bo`lishimiz mumkin. Ya`ni ma`lum vaqtlar o`tgach, so`m so`zining “pul solingan qopcha” ma`nosi tubdan o`zgarib, mamlakat pul birligini ifodalovchi qiymatga aylangan.

Pul qiymatini ifodalovchi numerativlarning asosiy nutqiy muloqot o`rinlari sifatida banklar, savdo-sotiq joylari kabilarni keltirish mumkin. Ularning tez-tez bank xodimlari, savdo bilan shug`ullanuvchi shaxslar nutqida qo`llanilishi ular nutqiy vaziyatning asosiy bo`lagi ekanligidan dalolat beradi. Yana qiziqarli ma`lumot sifatida shuni aytishimiz mumkinki, pul qiymatini ifodalovchi hisob so`zlar agro va jargonlarda ham qo`llanilib, umuman, boshqa ma`noni kasb etishi yoki hisob so`z ma`nosi o`zgarib, pul ma`nosini anglatib ketishi mumkin. Masalan, “aqcha” so`zini oladigan bo`lsak, ushbu so`z tarixan pul qiymatini ifodalovchi numerativ hisoblansa-da, biroq argo nutqida muloqot qiluvchi shaxslar tilida bu “pul” ma`nosini anglatar ekan.

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, pul qiymatini ifodalovchi numerativ so`zlar tarixan shakllangan bo`lib, bugungi kunda ularning tarixiy ifodalagan ma`nosi qisman o`zgarishga uchrab boshqa ma`no anglatish hodisalari ham mavjud. Ularning nutqiy vaziyatda qo`llanilishi ma`lum holatlarga bog`liq hisoblanib, pragmatik yondashuvda ushbu holat tahlil qilinadi.

Adabiyotlar

1. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o`zbek adabiy tili. –Toshkent: Universitet, 2006.
2. Раҳматуллаев Ш. Семема мустақил тил бирлиги. // Ўзбек тили ва адабиёти, 1984, № 3, 24-30-б.
3. Sayfullayeva R., Mengliyev B. va boshqalar. Hozirgi o`zbek adabiy tili. -Toshkent: «Fan va texnologiya», 2010. 416-b.
4. Турсунов У., Мухторов Ж., Раҳматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. –Тошкент: «Ўқитувчи», 1992. 261-б.
5. Шоабдурахмонов Ш., Асқарова М., Ҳожиёв А., Расулов И., Дониёров Х. Ҳозирги ўзбек адабий тили. –Тошкент: 1980.
6. Кўчқортёев И. Тилнинг луғат системасини ўрганишнинг бир йўли тўғрисида. // «Ўзбек тили ва адабиёти», 1973, № 3.
7. Ҳакимова М. Ўзбек тилида вақт маъноли луғавий бирликлар ва ularning матн шакллантириш имкониятлари. –Ф.: 2004.
8. Ҳамдамов П. Ўзбек тилида нумеративлар. – Тошкент: «Фан», 1983. 94-б.
9. Ҳожиёв А. Сўз ва унинг моҳияти//Ўзбек тили лексикологияси. –Тошкент: 1981. -6-10-б.
10. Ўзбек тили грамматикаси. I том. Морфология. –Т.: 1975. 610-б.
11. www.wikipedia.org
12. www.ziyouz.com
13. www.google.com

REZYUME. Ushbu maqola tilshunosligimizda tadqiq etilayotgan o`lchov so`zlar pragmatikasi haqida bo`lib, ularning tarixi, foydalanish o`mi hamda qo`llanilish usuli doirasi haqida ham alohida so`z boradi. Bundan tashqari, o`zbek tilshunosligidagi o`lchov so`zlar hamda boshqa tillar doirasidagi hisob so`zlar qiyosi ushbu maqolada ko`rib chiqiladi. Maqolada son so`z turkumi, uning tarkibidagi pul ma`nosini ifodalovchi hisob so`zlarning pragmatik xususiyatlari, ularning nutqda voqelanishi haqida so`z yuritiladi. Pul qiymatini ifodalovchi hisob so`zlarning pragmati xususiyatlari shundan iboratki, ularning qo`llanilishda, asosan, nutqiy vaziyat hisobga olinadi hamda ma`lum sharoit nuqtayi nazaridan pragmatik jihatdan yondashiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье речь идет о прагматике изучаемых в нашем языкознании слов измерения, а также об их истории, месте употребления и сфере применения. Кроме того, в данной статье рассматривается сравнение слов измерения в узбекском языкознании и слов-арифметиков в других языках. В статье рассматривается количество слов, прагматические особенности счетных слов, которые представляют значение денег, и их встречаемость в речи. Прагматические особенности слов, описывающих ценность денег, заключаются в том, что при их употреблении в основном учитывается речевая ситуация и прагматический подход с точки зрения определенных условий.

SUMMARY. This state speech is about the pragmatics of the words of measurement studied in our linguistics, as well as about their history, place of consumption and scope. In addition, this country is considering a comparison of measurement words in the Uzbek language and arithmetic words in other languages. The state considers the number of words, pragmatic features of countable words that represent the meaning of money, and ix occurrence in speech. The pragmatic features of words that describe the value of money are that when they are used, the speech situation and the pragmatic approach in terms of determining conditions are mainly taken into account.

ЖИСМОНИЙ МАДАНИЯТ ФАКУЛЬТЕТЛАРИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ АСОСИЙ ГИМНАСТИКА ВОСИТАЛАРИ ОРҚАЛИ КАСБИЙ ФАОЛИЯТИНИ ОШИРИШ МУАММОЛАРИ

С.М.Тойлибаев – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети Нукус филиали

Таянч сўзлар: талабалар, таълим муассасаси, касбий фаолият, асосий гимнастика воситалари, мутахассис, ўқитувчи, жисмоний тарбия ва спорт.

Ключевые слова: студенты, образовательное учреждение, профессиональная деятельность, средства основной гимнастики, специалист, учитель, физическое воспитание и спорт.

Key words: students, educational institution, professional activity, means of basic gymnastics, specialist, teacher, physical education and sports.

Дунёда ўқитувчиларнинг касбий-педагогик фаолиятига қўйилаётган талаблар ҳар бир машғулотнинг содда ўрганиш услубларини ишлаб чиқиш ва коммуникатив кўникмаларга эга бўлиш билан тавсифланадиган таркибий компонентларини эгаллаш даражасига қараб белгиланмоқда. Ўз навбатида ўқув жараёнининг самарали ташкил қилиш амалда қўлланилаётган восита

ва услубиятларнинг тўғри танланиши ҳамда доимий равишда янгиланиб бориши билан узвий боғлиқ. Олий таълим муассасалари талабаларининг касбий-педагогик тайёрлаш учун зарур таркибий компонентларини шакллантириш учун ижтимоий соҳа талабалари бўйича ўқув дастурига мувофиқлиги, шунингдек, шахсий хусусиятларига мослиги билан белгиланмоқда. Шу

туфайли, олий таълим муассасалари талабаларнинг касбий фаолиятини амалий ва назарий жиҳатдан замонавий турли воситалар билан куроллантириш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Жаҳоннинг етакчи фундаментал назариётчилари томонидан таълим самарадорлигини ошириш, касбий-педагогик фаолиятини такомиллаштириш учун соҳада инновацион жараёнларни фаол жорий этишга қаратилган кўплаб илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Ёш мутахассисларни тайёрлашнинг оптимал усулларни ишлаб чиқиш, жисмоний тарбия фани ўқитувчисини касбий функцияларининг таркибий компонентларини шакллантириш таълим муассасалари дастурларининг билим, кўникма ва малака талабларини такомиллаштириш асосий гимнастика воситалари элементларини интеграциялашга йўналтирилган излашлар олиб борилмоқда. Асосий гимнастика воситалари орқали ўқув жараёнини самарали ташкил этишда жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги мутахассиснинг касбий тайёргарлигини ошириш учун янгича ёндошувларни жорий қилиш зарурияти юзага келмоқда.

Республикамиз олий таълим муассасаларида ҳар томонлама ривожланган мутахассисни шакллантиришга қаратилган бир қатор муҳим чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Бу борада олий таълим муассасаларининг устувор вазифалари белгиланган бўлиб, таълим муассасалари учун мутахассислар тайёрлашда уларнинг касбий тайёргарлиги даражасини ошириш, жисмонан соғлом кадрларни тарбиялашда янги самарали педагогик услублардан фойдаланиш талабини қўймоқда. Асосий гимнастика воситалари ёрдамида касбий маҳоратни шакллантириш масаласи ихтисослашган олий ўқув юртлари шароитида жисмоний тарбия ва спорт соҳаси бўйича мутахассислар тайёрлаш тизимини модернизация қилишга қаратилган илмий-услубий материалларни ишлаб чиқиш зарурлигига эътибор қаратилмоқда.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Кўпгина давлатларнинг мутахассислари илмий асосланган услубиятларни такомиллаштириш ҳамда ишлаб чиқиш, шунингдек, бутун ўқув-тарбия жараёнини комплекс ҳолда қайта кириш устида иш олиб бормоқдалар. Ватанимиз олимларидан Ш.Х.Ханкельдиев, И.А.Кошбахтиев, А.К.Эштаев, Р.С.Саломов, Ф.А.Керимов, М.Н.Умаровлар томонидан талаба ёшлар ва ўқувчиларнинг ҳаракатга келтирувчи имкониятларини ташкил этиш ва оширишни кўриб чиқиш бўйича тадқиқотлар олиб борган.

Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларини тайёрлаш муаммоларини тадқиқ қилишнинг назарий асосларини яратган олимлар, жумладан М.Я.Виленский, Ю.Ф.Курамшин, Л.П.Матвеев каби мутахассисларнинг бой тажрибасини ўргана туриб, объектнинг ўзига хос хусусиятини иноватга олган ҳолда билиш ва ўзгартирувчи фаолиятни ташкил қилиш воситалари, услублари, шарт-шароитлари ҳамда тамойиллари улар томонидан тадқиқ қилинганлиги аниқланади. С.Д.Смирнов, Н.Н.Тютюник, Л.И.Лубышева, Ю.К.Гавердовский, В.Н.Егоровлар талабаларда хотирани ривожлантирган ҳолда ахборот узатишга диққатни тортадилар, назария ва амалиётида ўқитувчининг таълим бериш фаолиятидан талабаларнинг билим олиш фаолиятига ургу беришни эътироф этадилар. Бироқ, мутахассислар умумий педагогик билим ва кўникмаларни ҳисобга олиб, касбий фаолиятда эса асосий гимнастика воситаларидан фойдаланишни ҳисобга олинмаганлиги маълум бўлди.

Гимнастика соҳасидаги етакчи хорижий олимлар томонидан бўлажак мутахассисларнинг касбий фаолияти масалалари кўриб чиқилиб, тадқиқотларни бўлажак мутахассис эга бўлиши керак бўлган асосий мезонлари аниқланиб – буларга ташкилий, назарий

билимлар, амалий кўникмалар, маҳорат ва коммуникатив кўникмалардан иборат эканигини маълум қилади [1]. Муаллифлар умумий педагогик компонентларни жисмоний тарбиянинг асосий воситалари мисолида ўрганилар, асосий гимнастика воситаларига келсак, уларнинг ўқув жараёнига изчил тақсимланиши ва асосий гимнастика воситасида касбий маҳоратини ўзлаштириш услубияти кўриб чиқилмаган.

Шундай қилиб, “Гимнастика ва уни ўқитиш методикаси” фанини ўқитишда ўқув жараёнини ташкил қилишга бағишланган ишлар юзаки ўрганилган ва гимнастика кўпкураш элементларига изчил ўргатиш масалалари охиригача очиб берилмаган. Махсус адабиётлар таҳлили “Гимнастика ва уни ўқитиш методикаси” фанига табақалаштирилган ёндашув зарурлиги, ўз аҳамиятини йўқотмаган ўрганиш ва ўтказиш зарурлиги тўғрисида хулоса чиқариш имконини берди.

Тадқиқотнинг мақсади жисмоний маданият факультетлари талабаларининг касбий фаолиятини асосий гимнастика воситалари орқали такомиллаштиришдан иборат.

Тадқиқотнинг предметини жисмоний маданият факультетлари талабаларинининг асосий гимнастика воситалари орқали касбий педагогик кўникма ва малакалари эгаллаши жараёни ташкил этади.

Тадқиқотларимиз асосан асосий гимнастика воситалари ёрдамида жисмоний тарбия бўйича педагогик кадрларни тайёрлаш тизимининг назарий, педагогик ва техник асосларини ўрганишига қаратилган эди.

Махсус ва илмий адабиётларни ўрганиш шуни кўрсатдики, тараққий этаётган замонавий дунё жамият фаровонлигини ривожлантиришга бўлган ўз умидлари ва режаларини айнан таълимни ҳамда умуман таълим тизимини такомиллаштириш билан боғламоқда. Ишимизнинг мақсади ва вазифаларидан келиб чиқиб, биз педагогика ОТМларида жисмоний тарбия ва спорт мутахассисларини тайёрлаш соҳасида тадқиқотлар олиб бордик.

Жисмоний тарбия ва спорт таълими соҳасида мутахассислар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ўқув жараёнининг мазмуни ва ташкил қилинишига янгича ёндашувларни ишлаб чиқишини назарда тутди. Бундай енгича ёндашувлар талабаларнинг касбий билим, кўникма ва малакаларни эгаллашдаги ўсиб борувчи фаоллигини рағбатлантиришни тақлиф этади. Жисмоний тарбия соҳасида мутахассис тайёрлаш иккита асосий таркибий қисмларни назарда тутди: интеллектуал ва ҳаракатланиш (1-расмга қarang).

Бўлажак мутахассиснинг мақсади ўқитиш жараёнида ўзгарувчан хусусиятга эга бўлади, чунки ёш мутахассиснинг вазифаси олдинда турган касбга имкон қадар яхшироқ тайёрланишдан иборат. Касбий билим, кўникма ва малакалардан ташқари, у ривожланишнинг дунёқарашга хос, маънавий, умуммаданий, эстетик, эмоционал-иродавий ва жисмонавий жиҳатларини камраб олади [1,3]. Бу ерга бўлажак педагогга шахсий позицияни (педагогик фаолиятга бўлган мотивацион-қадриятли муносабат) шакллантириш, яъни уни касбий ўз-ўзини такомиллаштириш усуллари билан куроллантириш ҳам қиради.

Касбий фаолиятнинг асосий таркибий компонентлари

Бўлажак жисмоний тарбия ва спорт мутахассиссининг шаклланишига хисса қўшадиган гимнастика бўлимлари, сўровнома натижаларига кўра қуйидаги

тартибда тақсимланди: “машқлар техникаси”, “атамалар”, “ўқитиш усуллари”, “эҳтиётлаш ва ёрдам бериш”, “гимнастика назарияси” (1-жадвалга қаранг).

1-жадвал. “Гимнастика ва уни ўқитиш методикаси”

фани бўйича мутахассисни шакллантирадиган модуллар (баллар)

Гуруҳлар	Кўрсаткичлар				
	1	2	3	4	5
Ўқитувчилар	4,1±0,43	4,2±0,39	3,4±0,35	3,8±0,37	2,4±0,26
2 б. талабалари	2,8±0,29	2,4±0,22	3,2±0,33	2,4±0,25	2,4±0,22
3 б. талабалари	3,2±0,33	2,8±0,27	2,4±0,19	2,6±0,27	2,2±0,19
4 б. талабалари	4,2±0,38	3,8±0,36	3,4±0,29	3,8±0,39	2,4±0,25
($\bar{X} \pm \sigma$)	3,6±0,36	3,3±0,31	3,1±0,29	3,1±0,32	2,3±0,23

Изоҳ: 1-Машқлар техникаси, 2-Атамалар, 3-Ўқитиш усуллари, 4-Эҳтиётлаш ва ёрдам бериш, 5-Гимнастика назарияси.

Олий мактаб олдида жисмоний тарбия ва спорт соҳасида талабаларни тайёрлаш учун мавжуд ўқув дастурларни ўз вақтида янгилаб туриш муаммоси доимо мавжуд. Модернизация дастури қабул қилиниши билан олий ўқув юртлири олдида жисмоний маданият ва спорт соҳасида касбий малакали ва рақобатбардош мутахассисларни тайёрлашнинг илмий асосланган янги усуллари топиш вазифаси қўйилди [2].

Анкета сўровномаси натижалари мутахассиснинг шаклланишига хисса қўшадиган модулларни аниқлади. Ўқув дастур модули позициясининг аҳамияти кўрсаткичлари таҳлиliga кўра, ўқитувчилар ва талабалар ўртасида қарама-қаршиликлар, айрим позицияларда эса фикрларнинг ўхшашлиги кузатилди. 4-босқич талабалари ва ўқитувчилар муҳимлиги жиҳатидан машқ бажарилиши техникаси ва атамаларни олдинга қўйди. Эҳтиётлаш ва ёрдам беришнинг муҳимлик даражасини бироз пастроқ деб белгилашган, лекин гимнастик машқларни бажаришни ўргатишда бу бўлим жуда мураккаб ҳисобланади. 2-босқич ва 3-босқич талабаларига келсак, 2,2-4,8 балл оралиғида барча кўрсаткичларда катта келишмовчиликлар ва тебранишлар кузатилди.

Хулоса қилиб айтганда, биринчидан, жисмоний тарбия ва спорт мутахассисларини тайёрлаш доирасида

ўқув-тарбия жараёнини ўрганишга қаратилган илмий-услубий адабиётлар таҳлили замонавий жамиятда тез ўзгариувчан шароитларда юқори малакали мутахассисларни тайёрлашга кучли эҳтиёж мавжудлигини аниқлашга имкон берди. Мактабдаги педагогик амалиёт бошланишидан олдинги даврда “Гимнастика ва уни ўқитиш методикаси” фанини ўқитиш услубиятини ишлаб чиқиш ОТМ жисмоний тарбия тизими доирасида жисмоний тарбия ва спорт бўйича педагогик кадрларни тайёрлашда долзарб ва кам ўрганилган муаммолардан бири ҳисобланади.

Иккинчидан, педагогик кузатувлар ва анкета сўровномалари натижалари таҳлили барча услубий, назарий, техник ва амалий кўникма ҳамда малакаларни педагогик маҳоратга таъсир этиш даражасига кўра табақалаштиришга имкон берди. Тадқиқотларда аниқланишича, касбий педагогик кўникма ва малакалар деганда шундай малакалар тушуниладики, улар ёрдамида дарс олдида қўйилган вазифаларнинг ҳал этилишига эришилади.

Учинчидан жисмоний маданият факультетлари талабаларини асосий гимнастика воситалари ёрдамида касбий фаолиятга мақсадли тайёрлашда ўқув жараёнини самарали тузиш учун барча ёшдаги ўқувчилар гуруҳининг хусусиятлари инобатга олинishi керак.

Адабиётлар

1. Эштаев А.К., Тойлибаев С.М. Гимнастика и методика преподавания. (Учебное пособие). 2022. -С. 36-38.
2. Eshtaev A.K. Gimnastika nazariyasi va uslubiati. (O'quv qo'llanma) Eshtaev Anvar Kurganovich. -T.: «O'zkitobsavdo-nashriyoti», 2020. 312-b.
3. Умаров Д.Х. в соавт. Оздоровительно-развивающие виды основной гимнастики. // Д.Х.Умаров, М.Н.Умаров, А.К.Эштаев (Учебное пособие). -Т.: Издательско-полиграфический отдел УзГИФК, 2006. -С. 204.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада жисмоний маданият факультети талабаларининг асосий гимнастика воситалари орқали касбий фаолиятини ошириши ва ривожланиши ҳақида маълумотлар берилган.

РЕЗЮМЕ. В статье излагается повышение и развитие профессиональной деятельности студентов факультетов физической культуры с помощью средств основной гимнастики.

SUMMARY. The article talks about the increase and development of the professional activity of students of the faculties of physical culture with the help of basic gymnastics.

ЕСCVET- ЕВРОПА КАСБИЙ ТАЪЛИМИ УЧУН КРЕДИТ ТИЗИМИНИ ЎЗБЕКИСТОНДА ҚўЛЛАНИШНИНГ УСЛУБИЙ МАСАЛАЛАРИ

А.И.Турениязова – физика-математика фанлари номзоди, доцент

Тошкент ахборот технологиялари университети Нукус филиали

Таянч сўзлар: касбий таълим, кредит, ECVET, ўқув натижалари, ўқув натижалари бирликлари.

Ключевые слова: профессиональное образование, кредит, ECVET, результаты обучения, единицы результатов обучения.

Key words: vocational education, credit, ECVET, learning outcomes, units of learning outcomes.

ЕСCVET тизимининг асосий мақсади ва вазифалари. Касб-хунар таълими учун Европа кредит тизими (ЕСCVET) - бу Европа Иттифоқининг умумий асбабларидан бири бўлиб, унинг мақсади шахсининг квалификация олиш йўлига эга бўлган ва баҳоланган ўқув натижаларини кўчириш, тан олиш ва тўплашга ёрдамлашиш, эгилувчан, индивидуallashtirilgan траектория бўйича бутун умри давомида ўқишни рағбатлантириш ҳисобланади. ECVETнинг асосий тамойилларини яратиш ва тадбиқ этиш фуқароларнинг ўқув натижаларини (learning outcomes) яхшироқ тушунишга, уларнинг шаффофлиги, трансмиллий мобиллиги ва кўчириш мумкинлигига олиб келиши керак. ECVET таълим

соҳасида Европа ҳамкорлигини ривожлантириш ва миллий квалификация рамакаларини (National Qualification Frameworks) ишлаб чиқиш, ноформал ва информал ўқув натижаларини валидация қилиш, яъни расмий тан олиш, касб-хунар таълимида сифатни таъминлашга ўз улушини қўшади [1].

ЕСCVET тизимининг асосий инструментлари. Амалда қўлланиладиган даражага эга бўлиши учун бу кредит тизими қуйидаги ECVET тамойиллари ва техник компонентлари билан мустаҳкамланмоғи керак:

- квалификациялар ECVET тамойилларининг марказий концепти бўлган ўқув натижалари бирликлари ёрдамида таърифланади;